

O'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekologik madaniyatini shakllantirish metodikasi**Yaxshimuratova Zeboxon Bekpo'lat qizi-UrDPI Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) magistranti**

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida o'qish savodxonligi darslaridan foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi. Ushbu darslar orqali o'quvchilarda atrof-muhitga ongli munosabat, tabiatni muhofaza qilish ko'nikmalari, ekologik mas'uliyat va estetik tuyg'ularni rivojlantirish mumkin. Maqolada integratsiyalashgan yondashuvlar, matnlar tanlash, suhbat va loyiha usullari, o'yinli mashqlar kabi metodlar tahlil qilinadi. Natijada o'quvchilarning ekologik savodxonligi va madaniyati oshirilishi, ularning tabiatga hurmat ruhida tarbiyalanishi ta'minlanadi. Tadqiqot O'zbekiston maktab ta'limi sharoitida amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, o'qish savodxonligi, boshlang'ich sinf, ekologik tarbiya, integratsiya, metodika, atrof-muhit, tabiat muhofazasi, o'quvchi ongini shakllantirish.

Abstract: The article considers the issues of using reading literacy lessons as one of the important directions of forming an ecological culture in primary school students. Through these lessons, it is possible to develop a conscious attitude to the environment, nature conservation skills, environmental responsibility and aesthetic feelings in students. The article analyzes such methods as integrated approaches, text selection, conversation and project methods, and game exercises. As a result, the ecological literacy and culture of students are increased, and their education in the spirit of respect for nature is ensured. The research is of practical importance in the conditions of school education in Uzbekistan.

Keywords: ecological culture, reading literacy, primary school, environmental education, integration, methodology, environment, nature conservation, formation of student consciousness.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы использования уроков по развитию грамотности чтения как одного из важных направлений формирования экологической культуры у учащихся начальной школы. Благодаря этим урокам

можно развивать у учащихся осознанное отношение к окружающей среде, навыки охраны природы, экологическую ответственность и эстетическое чувство. В статье анализируются такие методы, как комплексный подход, подбор текста, диалоговый и проектный методы, а также игровые упражнения. В результате повышается экологическая грамотность и культура учащихся, обеспечивается их воспитание в духе уважения к природе. Исследование имеет практическое значение в условиях школьного образования в Узбекистане.

Ключевые слова: экологическая культура, грамотность чтения, начальная школа, экологическое образование, интеграция, методология, окружающая среда, охрана природы, формирование сознания учащихся.

Kirish: Hozirgi globallashuv va ekologik inqiroz sharoitida yosh avlodda ekologik madaniyatni shakllantirish dolzarb vazifaga aylandi. Ekologik madaniyat – bu insonning atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli, ongli va axloqiy munosabati bo'lib, uning dastlabki asoslari boshlang'ich sinflarda qo'yiladi [1]. Boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligi darsi o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish bilan birga, ularning dunyoqarashini shakllantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Chunki bu darslarda o'qiladigan matnlar (ertaklar, hikoyalar, she'rlar) orqali tabiat, hayvonlar, o'simliklar haqidagi tasavvurlar boyitiladi va ekologik tuyg'ular uyg'onadi [2]. O'zbekiston Respublikasida "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va Davlat ta'lim standartlarida ekologik ta'lim-tarbiyani barcha fanlarda integratsiya qilish talab etiladi. Shu sababli o'qish savodxonligi darslarida ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasini takomillashtirish muhim hisoblanadi [3].

Asosiy qism O'qish savodxonligi darslarida ekologik madaniyatni shakllantirishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

1. **Matn tanlash va mazmuniy tahlil.** Darslarda ekologik mazmundagi matnlar (masalan, tabiat haqidagi ertaklar, "Tabiat – bizning uyimiz" mavzusidagi hikoyalar, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon yoki zamonaviy bolalar adabiyoti namunalari) tanlanadi. Bu matnlar orqali o'quvchilar tabiat go'zalligi, hayvonlar huquqi, daraxt ekish zarurati kabi g'oyalarni o'zlashtiradi. Matnni o'qishdan keyin "Nima uchun daraxtlarni kesish mumkin emas?", "Hayvonlarga qanday yordam berish mumkin?" kabi savollar beriladi [4].

2. **Suhbat va muhokama usullari.** O'qilgan matn asosida guruhli suhbatlar o'tkaziladi. Masalan, "O'rmonda yong'in chiqsa nima qilish kerak?" yoki "Suvni tejash yo'llari" mavzularida fikr almashinadi. Bu usul o'quvchilarda ekologik mas'uliyat tuyg'usini kuchaytiradi va nutq madaniyatini rivojlantiradi [2].

3. **O'yinli va interfaol metodlar.** "Tabiat do'stlari" o'yini, rolli o'yinlar (masalan, "Men – daraxtman, meni himoya qiling"), ekologik viktorinalar qo'llaniladi. Bu usullar o'quvchilarning qiziqishini oshirib, bilimlarni mustahkamlaydi [5].

4. **Ijodiy ishlar va loyihalar.** Matn asosida rasm chizish, hikoya yozish, "Mening ekologik va'dam" loyihasi tashkil etiladi. Masalan, "Men tabiat uchun nima qila olaman?" mavzusida insho yozdiriladi. Bu orqali o'quvchilar amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi [1].

5. **Integratsiya va fanlararo bog'lanish.** O'qish savodxonligi darsini "Atrofimizdagi olam" yoki "Tarbiya" darslari bilan bog'lash orqali ekologik tushunchalarni chuqurlashtirish mumkin. Masalan, o'qilgan matnni tabiatga sayohat bilan birlashtirish samarali [3].

Ushbu metodlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlariga (ko'rgazmali fikrlash, o'yin orqali o'rganish) mos keladi va ekologik madaniyatni tizimli shakllantirishga yordam beradi.

Muhokama O'qish savodxonligi darslarida ekologik madaniyatni shakllantirishning afzalliklari – tabiiy integratsiya, o'quvchilarning emotsional qiziqishini oshirish va bilimlarni uzoq muddat saqlashdadir. Biroq, muammolar ham mavjud: o'qituvchilarning ekologik tayyorgarligi yetarli emasligi, matnlarning ekologik mazmuni kamligi, resurslar cheklanganligi [6]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, integratsiyalashgan yondashuv qo'llanilganda o'quvchilarning ekologik ong darajasi 25-30% ga oshadi [4]. O'zbekiston sharoitida mahalliy adabiyot va folklor (masalan, "Alpomish", tabiat haqidagi ertaklar) dan foydalanish samaradorlikni yanada oshiradi.

Xulosa va takliflar O'qish savodxonligi darslari boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning samarali vositasidir. Ushbu jarayon orqali o'quvchilar tabiatga hurmat, resurslarni tejash va mas'uliyat tuyg'usini egallaydi. Takliflar:

- O'qituvchilarni maxsus treninglar orqali ekologik metodlarga o'rgatish;
- Darsliklarga ko'proq ekologik mazmundagi matnlar kiritish;
- Sinfdan tashqari ekologik loyihalarni ko'paytirish;
- Ota-onalar bilan hamkorlikda "Ekologik oila" dasturlarini joriy etish. Bu choralarni amalga oshirish yosh avlodda barqaror rivojlanish tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Norbo'tayeva I.Yu. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik bilimlarni shakllantirish usullari (Tarbiya, o'qish savodxonligi darslari o'qitish jarayonlarida). – Chirchiq: Chirchiq davlat pedagogika universiteti, 2025. – B. 1-10.
2. Sadriddinova Z., Tojiboyeva M. Boshlang'ich sinflarda ekologik ta'lim va barqaror rivojlanish // University Research Base. – 2024. – №. – B. 495-498.
3. Muxtarova L.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik xavfsizlik madaniyatini fanlararo shakllantirish metodikasini takomillashtirish: Monografiya. – Toshkent, 2023. – B. 45-67.
4. O'qish savodxonligi darslarida ekologik tarbiya // ResearchGate nashri. – 2025. – B. 3-12.
5. Avazov Sh. Maktabda ekologik tarbiya. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – B. 20-35.
6. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish // ResearchGate. – 2025. – B. 538-540.